

Projecte Meitner

Una història de ciència i traïció

Robert Marc Friedman

Introducció / Robert Marc Friedman

Epíleg / Anabel Morales

TEATRE
bromera

(MEITNER entra des d'un lateral amb el text d'una obra de teatre a les mans. Vist de manera senzilla, amb roba dels anys quaranta del segle XX. En un costat, a la part frontal de l'escenari, hi ha una cadira. La resta de l'escenari es troba a fosques. Al centre de l'escenari, a penes visible, hi ha una taula coberta per piles de papers, quaderns i revistes de la primera meitat del segle XX. També hi ha alguns llibres d'història actuals que no es veuen de moment. MEITNER mira al seu voltant com si esperara veure algú més a l'escenari. Es troba inquieta i dubtosa. Quan seu, s'adona que el públic l'observa.)

MEITNER. Ens coneixem?... Crec que no. Probablement no sabeu qui soc. Vaig fer un descobriment... un descobriment que va canviar el món. No? *(Fa una pausa mentre trau un cigarret de la bossa que du.)* Cinc anys d'investigació... que van començar a Berlín el 1934 i van culminar a Kungälv, Suècia –qui ho havia de dir!–, durant una passejada per la neu. Es va obrir un nou món... al mateix temps que el meu es va tancar de colp. Probablement no sabeu de què estic parlant. No passa res... Vos importa si fume?... Ah, és clar que sí. Han canviat moltes coses en els més de cinquanta anys que han passat des que vaig morir.

(Encén el cigarret igualment.)

Sí, han canviat moltes coses. I ara... sobretot. M'han convocat ací, en aquest escenari, per a interpretar un personatge. Un personatge que soc jo. *(Fa un gest de desaprovació amb el cap; apaga el cigarret després de fer-li unes pipades; fulleja l'obra de teatre.)* Una obra sobre mi. De veritat que és necessari? Espere que no em presenten com una màrtir, una víctima del xovinisme masclista, que està molt de moda últimament. No m'ha interessat mai la publicitat. Hi hagué un d'aquells grans productors de Hollywood que volia fer una pel·lícula sobre mi després de la guerra. «És un material fantàstic», va dir. «L'ancianeta que es va convertir en la mare de la bomba atòmica.» Ha! Abans preferiria anar tota nua per Sunset Boulevard. El vaig enviar a fer punyetes.

(Se sent la música d'Arvo Pärt, «Spiegel im Spiegel», mentre s'il·lumina el centre de l'escenari i es veuen papers i llibres; MEITNER s'acosta a la taula i comença a examinar els papers i els llibres.)

Ara ho entenc. Aquest ha de ser el motiu pel qual ens han convocat... Mira, un llibre, un llibre sobre mi... I, què és això? Sobre els premis Nobel... vaja, vaja...

Però, on són els altres? Bé, deuen estar a punt d'arribar... On tinc el cigarret? Un cigarret més abans que arriben no pot fer mal a ningú...

(SIEGBAHN entra amb el text de l'obra, seguit de
HAHN, que també el porta.)

SIEGBAHN. Mira açò... és escandalós.

HAHN. Se suposa que està basat en una investigació his-
tòrica.

SIEGBAHN. Mentides i tergiversacions!

MEITNER. Bon dia, senyor Siegbahn.

SIEGBAHN. És així com em recordaran a partir d'ara?

MEITNER. Però et pareixia perfecte quan tu i els teus
contàveu la història. I bon dia també per a tu, Otto.

HAHN. (Agafa un llibre i comença a fullejar-lo.) Sí,
mmm... Bon dia, Lise... Aquests historiadors sem-
blen tan ressentits...

MEITNER. A veure... Estem ací només per a representar
aquesta obra.

SIEGBAHN. No vull tindre res a veure amb aquest dra-
ma... escandalós!

MEITNER. Bé, si vols faig jo de tu.

SIEGBAHN. Molt graciosa. A mi no em representa cap
dona.

MEITNER. Bé, si vols dir a totes aquestes bones perso-
nes (*Assenyala el públic.*) que se'n vagen a casa... Ah,
mira... una biografia, meua... (SIEGBAHN i HAHN
es neguen a mostrar-se impressionats.)

HAHN. Jo vaig escriure la meua pròpia biografia. Jo sol.

MEITNER. Mira (*Alça piles de papers.*), mira açò: tots
aquests articles, cartes, diaris... Otto, mira, els nos-
tres vells quaderns de laboratori! I açò et pot resul-

tar interessant, Siegbahn, el protocol dels premis Nobel...

SIEGBAHN. Ja n'hi ha prou! (*Agafa els papers i comença a fullejar-los.*)

HAHN. Lise, per favor! Per què estàs armant escàndol?

MEITNER. En cap moment he discutit o m'he queixat de res.

HAHN. Exacte! Així és precisament com et recorde, Lise.

MEITNER. Ah, sí. Tranquil·la, modesta, sempre tan agraïda.

HAHN. Sí, pot ser... mmm, potser sí. On són els altres...?

SIEGBAHN. (*Exclama mentre continua mirant els papers.*)

Agraïda? Si Meitner haguera mostrat un poc d'agraïment...!

HAHN. Siegbahn, anem a prendre alguna cosa i ens oblidem de tot açò...? (*Assenyala el text.*)

MEITNER. Bé, a mi no m'importa que em rescaten de l'abocador de la història on em vas deixar tirada, Hähnchen.

HAHN. (*Al públic.*) Encara em diu *Hähnchen*. El seu pollet. Així és com m'anomenava tot el temps a Berlín... I totes aquestes acusacions! *Mein Gott*, el que s'ha d'aguantar... Vam ser col·legues durant més de trenta anys... i els millors amics. I, fins i tot després que ocorreguera tot allò, encara vam poder... sí (*Fa una ullada ràpida a MEITNER.*), encara vam poder continuar sent amics. Què dimonis li passa? Ah, *Entschuldigen sie bitte!* Jo soc, per descomptat, Otto Hahn. Jo vaig descobrir la fissió nuclear, *die*

Kernspaltung. Jo vaig dividir l'àtom d'urani. Vaig ser el químic més important d'Alemanya. I també un bon alemany. Jo no em vaig unir mai al partit nazi... Va ser culpa meua que Lise haguera de fugir de Berlín? Hitler ens tenia agafats pel coll. Va ser culpa meua que mentre vam treballar junts no poguérem descobrir la fissió? I quan se'n va anar... bé, jo per fi vaig veure la llum. I, sí, em van atorgar un Premi Nobel.

MEITNER. Sense les meues orientacions, estaves perdut.

HAHN. Va ser un descobriment purament químic. Res a veure amb la física. *Ella* era física.

MEITNER. Oh, Hähnchen, encara et negues a recordar! Quan me'n vaig anar, et vas convertir en... què? En un pollet que corria pel laboratori buscant la seua mare?

HAHN. *(Al públic.)* Continua estant tan amargada...

MEITNER. Amargada? No. Però ara, Otto *(Alça un dels llibres.)*, hi ha altres que estan desvelant allò de què tu i jo mai no vam poder parlar.

HAHN. Es van reconéixer els teus mèrits.

MEITNER. No quan més ho necessitava.

HAHN. No eres a Berlín quan vaig fer el meu descobriment. I no va ser aquest el veredictes del Comitè Nobel?

SIEGBAHN. *(De sobte atent a la conversa, amolla.)* Sí, una avaluació experta i imparcial.

MEITNER. No m'importa el que pense un grapat de sucres. Otto, el que m'importa...

HAHN. La fissió va ser un descobriment *químic!*

MEITNER. Podries haver aclarit les coses. Podries haver sigut sincer a Estocolm.

HAHN. A Estocolm? Què dius? Si ho vam passar de meravella quan hi vaig anar!

MEITNER. Podries haver salvat la meua reputació, la meua carrera professional...

SIEGBAHN. Va ser una desafortunada víctima de les circumstàncies.

HAHN. Com tantes altres.

MEITNER. Mireu-vos... amagats darrere de les vostres magnífiques reputacions... mentre no només em traïu a mi, sinó sobretot a la ciència...

(Els tres alcen la veu a la vegada.)

MEITNER. Com s'obliden de ràpid, aquells ideals que proclamem!

HAHN. Lise! Com t'atreveixes?

SIEGBAHN. Tot això són favades!

(Hi ha un moment de silenci mentre es miren els uns als altres.)

SIEGBAHN. *(Continua.)*. Tot el món sap que et vaig oferir asil a Suècia.

MEITNER. I quin asil!

SIEGBAHN. Et vaig obrir la porta del meu laboratori, però tu simplement no hi encaixaves.

MEITNER. Encaixar o no encaixar...

SIEGBAHN. Era el meu laboratori.

MEITNER. No em vas fer lloc.

HAHN. Lise, benvolguda Lise... Ells [el públic] no necessiten sentir totes aquestes acusacions. Siegbahn, per què no et presentes perquè tots sàprien qui ets? Estaves al capdavant del Comité Nobel, per no dir que...

SIEGBAHN. Xit!... D'acord! (*S'adreça al públic amb desgana.*) Benvolguts membres del públic. Potser sabreu qui soc, encara que probablement no. És igual. Pregunteu a qualsevol físic suec. Jo soc Manne Siegbahn. Jo vaig fundar l'Institut Nobel de Física Experimental el 1937. Era més que lògic que jo, com a guanyador del Premi Nobel de 1924, liderara i prenguera les decisions... (*A MEITNER.*) al *meu propi* laboratori.

HAHN. (*Agafa SIEGBAHN pels muscles.*) Siegbahn, has d'admetre que no vas ser precisament un amfitrió generós amb Lise Meitner.

SIEGBAHN. Durant anys vaig intentar recaptar fons...

HAHN. Lise Meitner valia molt més que els diners...

SIEGBAHN. Un laboratori només pot tindre un líder...

HAHN. El destí et va enviar un regal.

MEITNER. (*Soliloqui.*) Vaig arribar a Berlín el 1907 amb les butxaques buides i em van obligar a fugir d'allí el 1938 amb poc més.

HAHN. Ella era líder mundial en física nuclear. I la vas tractar com... com a una estudiant...

MEITNER. (*Soliloqui.*) Tenia seixanta anys. Havia nascut a Viena. La meua biologia va marcar el meu destí. Els meus pares eren jueus. Vaig perdre el treball, la pen-

sió, totes les meues pertinences. A Alemanya, tots els que no érem aris vam deixar de ser considerats com a persones. No em podia quedar i no me'n podia anar. Els meus amics em van traure del país clandestinament a través de la frontera amb Holanda.

SIEGBAHN. No tenia on anar. Niels Bohr i els altres em van demanar que li donara refugi. Potser m'hi vaig negar?

HAHN. No, però tampoc la volies a prop.

SIEGBAHN. Tots pensaven que jo anava cosit de bitllets. Li vaig donar una sala...

HAHN. ...buida, sense equipament.

SIEGBAHN. Vaig aconseguir que poguera entrar a Suècia. Jo vaig salvar Lise Meitner.

HAHN. Però la vas fer sentir rebutjada i incompetent.

MEITNER. (*Soliloqui.*) Ho vaig abandonar tot... el meu laboratori, les meues notes, el meu equip... la meua reputació. Ho vaig deixar tot arrere, a Berlín.

SIEGBAHN. No teníem diners.

HAHN. *Mein Gott!* Quan Fermi va fugir d'Itàlia, els americans el van tractar com si fora un regal caigut del cel!

SIEGBAHN. Ell havia rebut un Premi Nobel.

HAHN. Li van donar el que necessitava, una cosa més important que els diners. El van tractar amb respecte. Si tu hagueres permés que Lise Meitner...

SIEGBAHN. Jo estava construint un ciclotró, i això costa diners, molts diners. Com podria entrar Suècia a l'era nuclear si no?

HAHN. Però Meitner era la teua millor carta, una física nuclear de primera.

SIEGBAHN. Jo tenia la meua pròpia manera de fer física.
I ella...

MEITNER. (*Soliloqui.*) No em van deixar mai formar part de la investigació. Havia de demanar-ho tot, des dels clips fins a l'instrument més insignificant. Si em prestaven un instrument de matí, quan tornava de dinar ja se l'havien emportat. Tot ocorria sense comptar amb mi.

SIEGBAHN. Any rere any vaig lluitar per recaptar fons per a obrir un laboratori. Dineros, dineros, dineros. Vaig sol·licitar subvencions, vaig demanar aportacions, vaig buscar aliats... I, finalment, vaig aconseguir el que em mereixia: el meu propi laboratori d'investigació. Què es pensava ella? Que només arribar ja, ja...? Mira, jo havia de pensar primer en els meus assistents, que m'eren lleials.

MEITNER. (*Soliloqui.*) Màquines i instruments. Siegbahn només sabia d'això. El seu coneixement sobre física era insuls. El seu propi Premi Nobel va ser controvertit perquè no va ser un descobriment real, sinó només una millora de les tècniques d'altres.

SIEGBAHN. Hahn, tots sabem que, mentre Lise Meitner era a Berlín, no es va poder descobrir la fissió nuclear. Quan se'n va anar,... tu finalment et vas adonar que l'àtom d'urani s'havia dividit. I per això se't va concedir el Premi Nobel. I no vam escoltar ni una sola queixa per part de Lise Meitner.

MEITNER. (*S'adreça a Siegbahn.*) Això és veritat. No, no vaig dir res mai. La petita Lise no armava mai

un escàndol. Vaig comprendre que era igual el que diguera. Qui vol escoltar les paraules agrejades d'una vella amargada? Qui s'atreviria a desafiar els admirats xicots Nobel? Vostés, cavallers, es van encarregar de soterrar totes les meues contribucions.

(Agafa alguns papers i llibres; creua l'escenari.)

MEITNER. *(Continua.)* Però l'engany ja no pot continuar disfressant-se de veritat.

(HAHN la segueix; SIEGBAHN agafa un llibre i els dona l'esquena, seu i s'ajusta la ratlla del pantaló abans d'obrir el llibre.)

HAHN. Engany? Com pots parlar així, Lise? Saps que no podia revelar que tu i jo estàvem en contacte després que fugires... Els nazis...

MEITNER. Érem molt bons amics.

HAHN. Eres un problema polític.

MEITNER. També després de la guerra?

HAHN. Després de la guerra, et vaig trobar un treball a Alemanya.

MEITNER. Entre ruïnes i criminals de guerra.

HAHN. Vaig ser jo qui et va ajudar a aconseguir reconeixement.

MEITNER. Ah, sí. Quan ja no importava.

HAHN. A ningú li importava més que a mi. Vaig intentar oblidar el període nazi i tota aquella confusió. Però

tu... tu continuaves freda, distant. Has pensat alguna vegada en tot el que vaig haver de patir?

MEITNER. El que *tu* vas haver de patir? Ai, pobre, pobret Otto.

HAHN. El meu institut estava ple de científics nazis, tots esperant quedar-se el meu treball, el meu laboratori.

MEITNER. I ara ens recordaràs el que els aliats van fer a la teua pobra Alemanya i com tu i la teua pàtria van patir terriblement.

HAHN. Com t'atreveixes? Tu, sana i estàlvia a Suècia. L'ocupació dels aliats va ser pitjor que qualsevol de les coses que els alemanys vam fer durant la guerra.

MEITNER. Otto, has perdut el...? Per favor, calla!

(Silenci.)

MEITNER. Que bé et degueres sentir quan tot es va arreglar.

HAHN. Sí, quan *jo* vaig descobrir la fissió nuclear. Allò va ser un descans.

MEITNER. Si hagueres dit la veritat, t'haurien destrossat.

HAHN. La fissió era la meua defensa contra aquells que volien deslliurar-se de mi...

MEITNER. Mentre no admeteres que continuaves col·laborant amb mi...

HAHN. ...sí, podia continuar sent el director del meu institut.

MEITNER. ...Podies respirar tranquil mentre continuaves mentint.